

УДК 783:[17:159.923

DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2025-2\(221\)-91-98](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2025-2(221)-91-98)

ФАЗАН ВАСИЛЬ ВАСИЛЬОВИЧ,

доктор педагогічних наук, доктор теологічних наук, професор, професор кафедри загальної педагогіки та андрагогіки, проректор з наукової роботи, Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка, м. Полтава, Україна

Vasyl Fazan,

Doctor of Pedagogical Sciences, Doctor of Theological Sciences, Professor, Professor at the Department of General Pedagogy and Andragogy, Vice-Rector for Scientific Work, Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University, Poltava, Ukraine

E-mail: Fazanvv@gmail.com

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-9823-3704>

ФАЗАН ВІТАЛІЙ ВАСИЛЬОВИЧ,

докторант кафедри загальної педагогіки та андрагогіки, Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка, м. Полтава, Україна

Vitaliy Fazan,

Doctoral Student at the Department of General Pedagogy and Andragogy, Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University, Poltava, Ukraine

E-mail: fazich1313@gmail.com

ORCID iD: <https://orcid.org/0009-0008-9627-0211>

ВАСИЛЕВСЬКИЙ ВАДИМ ГЕННАДІЙОВИЧ,

аспірант кафедри загальної педагогіки та андрагогіки, Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г.Короленка, м. Полтава, Україна

Vadym Vasilevskiy,

Postgraduate Student at the Department of General Pedagogy and Andragogy, Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University, Poltava, Ukraine

E-mail: vadimoskda@gmail.com

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-2979-441X>

УС МИХАЙЛО ВІКТОРОВИЧ,

аспірант кафедри загальної педагогіки та андрагогіки, Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка, м. Полтава, Україна

Mykhailo Us,

Postgraduate Student at the Department of General Pedagogy and Andragogy, Poltava V.G.Korolenko National Pedagogical University, Poltava, Ukraine

E-mail: usmihail613@gmail.com

ORCID iD: <https://orcid.org/0009-0005-6931-212X>

ДУХОВНА МУЗИКА ЯК ФУНДАМЕНТ МОРАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО СТАНУ ОСОБИСТОСТІ

A Проаналізовано роль духовної музики як фундаментального чинника формування морально-психологічного стану особистості. Розглядається її значення у процесі гармонізації внутрішнього світу особистості, розвитку моральних якостей, естетичних уподобань і збереженні національних духовних цінностей. Особлива увага приділяється українській духовній музиці, яка є важливим елементом культурної спадщини. Також у статті проаналізовано сучасні підходи до виховання ціннісних орієнтацій молоді через духовну музику та її вплив на емоційний і духовний розвиток особистості. Авторами запропоновано шляхи популяризації

духовної музики, включаючи інтеграцію в освітній процес і проведення культурних заходів. Акцентовано увагу на тому, що звернення до духовних надбань нації, зокрема української духовної музики, тісно пов'язане з формуванням ціннісних орієнтацій у молоді. У статті розглядаються особливості цього процесу та визначається вплив духовної музики на розвиток морально-стійкої особистості.

Важливою частиною дослідження стало проведення опитування серед здобувачів вищої освіти Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. Аналіз відповідей респондентів дозволив визначити їхнє ставлення до духовної музики як основи формування морального та психологічного стану особистості.

Доведено вплив духовної музики на гармонізацію внутрішнього світу людини, розвиток моральних якостей та естетичних уподобань.

Зроблено висновок про те, що у процесі розвитку особистості музичне виховання має бути не другорядним чи допоміжним, а основним напрямом, оскільки саме музика здатна розвинути духовну силу та закласти основу для розвитку гармонійного внутрішнього світу людини.

Ключові слова: духовна музика; особистість; духовність; культура; релігія; суспільство; українська духовна музика; освітній процес

SACRED MUSIC AS THE FOUNDATION OF AN INDIVIDUAL'S MORAL AND PSYCHOLOGICAL WELL-BEING

S This article explores the phenomenon of sacred music as a key factor in shaping individuals' moral and psychological well-being. The authors examine the role of spirituality in youth education and highlight the significance of national cultural traditions in this process. During globalization, which often erodes authentic values, turning to a nation's spiritual heritage becomes increasingly vital.

Ukrainian sacred music, with its deep historical roots, plays an important role in shaping moral values, patriotism, and aesthetic preferences. Its uniqueness lies in its ability to influence an individual's inner well-being, harmonize emotions, establish peace of mind, and create conditions for self-development. This article examines the influence of sacred music on the formation of value orientations in youth, with a focus on its role in nurturing a highly spiritual personality.

This study emphasizes that sacred music is not only a part of cultural heritage but also an effective tool for harmonizing the socio-cultural environment. Its profound meaning, rooted in canonical church texts, allows the individual to feel a connection between an individual's inner world, national traditions, and universal ideals. Special attention should be given to the use of sacred music in the educational process. It contributes to the development of aesthetic perception, moral resilience and fosters a sense of love for one's nation, respect for spiritual heritage, and an understanding of deep moral principles.

The authors note that given the current conditions of societal development, sacred music often loses its true purpose, transforming into an element of musical events aimed solely at evoking emotions. This sometimes diminishes its spiritual value in the process of moral education. To address this issue, a comprehensive approach to popularizing and using sacred music is needed. This approach involves integrating sacred music into the education system, developing new forms of performance, and studying of its impact on various aspects of spiritual and social life.

This study concludes that sacred music plays a key role in shaping individuals' moral and psychological well-being. It is not only an artistic phenomenon but also a deeply spiritual phenomenon. Sacred music helps strengthen individuals' moral foundations, influencing value orientations such as kindness, honesty, compassion, and harmony with oneself and the world. Therefore, the phenomenon under study is a means of deep self-reflection and awareness of one's place in the world, contributing to the development of inner balance, tolerance, and spiritual growth.

Keywords: sacred music; personality; spirituality; culture; religion; society; Ukrainian sacred music; educational process

Музика – могутній засіб виховання серця, пробудження добрих, людських почуттів, засіб самовиховання.

В. Сухомлинський

Актуальність проблеми у загальному вигляді. Повну глибину природи духовної музики можна осягнути лише через проникнення у смислове та емоційне наповнення, яке несе в собі слово. Канонічні церковні тексти є не лише основою для створення духовної музики, але й сутнісною характеристикою розуміння її змісту. Означені тексти відображають глибокі духовні істини, моральні принципи та філософські роздуми, які передаються через музику як особливий вид мистецтва.

Ми свідомі того, що духовна музика – це не просто набір звуків, мелодій. Вона є відзеркаленням внутрішнього світу людини, її прагненням до вищих дудуховних цінностей,

як-от: любов, милосердя, гармонія, віра. Саме слово надає музиці змісту, переформатовує її в духовну площину, сприяє встановленню унікального емоційного та духовного взаємозв'язку між виконавцем і слухачем, що є невидимим, однак чітко простежується.

Василь Сухомлинський, видатний педагог і мислитель, акцентував увагу на тому, що сенс життя полягає в щасті людського спілкування. Він зауважував: «Не в тому щастя, щоб відсторонитися від людей, а в тому, щоб вищою нашою потребою була потреба в людині», – зауважував гуманіст, стверджуючи про важливість взаєморозуміння, співпереживання та духовного зв'язку, яких так гостро потребує сучасна людина. Дана думка тісно переплітається з ідеєю духовної музики, яка несе в собі силу об'єднання, спільного переживання та пошуку сенсу буття [4].

Через поєднання слова і музики розкривається здатність особистості відчувати глибину людських переживань і

божественних істин. Розуміння духовної музики є неможливим без сприйняття її словесного складника, оскільки саме слово несе ідею, яка стає основою для емоційного та духовного впливу. У даний спосіб духовна музика є не лише засобом самовираження, але й дієвим інструментом встановлення гармонійного взаємозв'язку між ближніми та світом загалом. Незважаючи на актуальність окресленої проблеми, рівень її дослідження вважаємо недостатнім.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій.

Духовна музика, як феномен культури, залишається нині предметом багатовимірного наукового аналізу. Сучасні дослідження розкривають її значення у формуванні морально-психологічного стану особистості, зокрема через її генезис, педагогічну цінність, філософську глибину та культурологічний вплив. Значна частина видатних українських педагогів і музикантів, а саме: Д. Антонович, О. Гнатюк, О. Кошиць, І. Крип'якевич, Б. Ланчин, М. Семчишин, О. Цалай-Якименко, Ю. Ясиновський та ін., акцентували увагу на важливості відновлення українських традицій та інтеграції духовної музики в освітній процес.

М. Антоненко у своїх працях [1; 2] підкреслює, що духовна музика відображає ідеали краси, гармонії та є важливим компонентом культурної ідентичності. Виховний потенціал духовної музики детально вивчала науковиця Л. Московчук [6]. Напрацювання Н. Ліви та Н. Мозгальнової [5] засвідчують, що духовна музика гармонізує емоційний стан, допомагає подолати негативні емоції та створює передумови для духовного збагачення. Філософські аспекти духовної музики досліджено у працях М. Ткача [7] та О. Ярош [10]. Автори аналізують духовну музику у контексті онтології та релігійного досвіду, підкреслюючи її зв'язок із формуванням глибинних моральних і духовних цінностей особистості.

Сучасні тенденції інтеграції духовної музики в освітній простір розглядають науковці І. Цюряк, І. Грушак [9]. Учені зауважують, що духовна музика відіграє вирішальну роль у формуванні моральної стійкості та соціальної свідомості, сприяє подоланню емоційної нестабільності, сприяє саморозвитку особистості.

Мета статті: розкрити значення духовної музики як фундаментального чинника формування морально-психологічного стану особистості.

Методи дослідження. Різноманітність дослідницьких матеріалів вимагає використання комплексу методів, що доповнюють один одного, з метою забезпечення об'єктивності й наукової достовірності результатів проведеної роботи. Методологічною основою даного дослідження є системний, особистісно-ініціативний та культурологічний підхід. Для реалізації мети дослідження було використано комплекс історико-педагогічних і загальнонаукових методів: теоретичний аналіз, системно-генетичний, логіко-педагогічний, контент-аналіз для опрацювання відповідей респондентів, історико-ретроспективний аналіз, хронологічний та історико-структурний методи для вивчення проблеми щодо змін у часі й просторі. У процесі узагальнення матеріалів нами використано індуктивний і дедуктивний методи вивчення зв'язків між досліджуваними компонентами.

Викладення основного матеріалу з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів.

Виховання молоді засобами духовної музики – це фундамент для формування позитивного морально-психологічного стану особистості. Питання виховання особистості як духовної цінності завжди було в центрі уваги педагогів і науковців. Людина відрізняється від інших живих істот наявністю особливих здібностей, творчого потенціалу та здатності до моральних і естетичних переживань. Висока духовність людини, як найтонший і найпрекрасніший елемент її мікрокосму, визначається саме емоційною насиченістю.

Духовна особистість – це людина, яка має багатий внутрішній світ, живе «ідеальними» інтересами, активно вступає в пізнавальні, естетичні, моральні стосунки, що проявляються в суспільній діяльності. Педагогічні й психологічні наукові дослідження доводять, що гармонійне виховання молоді людини формується через естетичне світосприймання. Особливо важливим у цьому процесі є вироблення здорового художнього смаку й розуміння свого національного мистецтва. Серед видів мистецтва молодь надає перевагу музиці.

Якщо скульптура й література впливають на почуття особистості через її інтелектуальну сферу, вимагаючи осмислення, аналізу та розуміння контексту, то музика має унікальну здатність діяти безпосередньо на емоційну сферу. Вона проникає у найглибші куточки душі, оминаючи логічний аналіз, і викликає миттєву емоційну реакцію. Музика здатна створювати настрій, викликати спогади, пробуджувати почуття радості, смутку, захоплення чи умиротворення. Важливо наголосити, що при цьому від слухача не вимагається жодних додаткових зусиль для розуміння її суті.

Вказана особливість музики є її винятковою силою, яка дозволяє об'єднувати людей у спільному емоційному переживанні. Під час прослуховування мелодії, люди здатні відчувати схожі емоції, що створює між ними невидимий зв'язок. У моменти виконання або прослуховування музики стираються бар'єри між людьми – національні, мовні, культурні. Вона форматується в універсальну мову, що є зрозумілою кожному, незалежно від життєвого досвіду чи соціального статусу [8; 11].

Музика здатна навчати емпатії, співчуття, взаєморозуміння, адже вона переносить людину у світ почуттів інших, допомагаючи тим самим зрозуміти їх внутрішній стан. Духовна музика, наприклад, допомагає не лише встановити душевну рівновагу, а й зміцнює моральні цінності, закладаючи в людині основи етичної поведінки [2, с. 81].

Науковці переконані, що під духовною музикою необхідно розуміти такий тип музичної культури, який є виразником релігійної свідомості, становить частину конфесійного обряду і за способом діяльності поділяється на низку специфічних моментів: церковна музика, богослужбний спів, духовні піснеспіви. Кожна із частин даного поділу є специфічною внаслідок особливого поєднання музичних і смислових компонентів у їх відношенні до способу діяльності. Найсуттєвішою характеристикою духовної (релігійної) музики є відповідність її певній духовній традиції, що витокками сягає

першопричини – Бога. Християнське розуміння віри в Бога полягає у слідуванні Його заповідям. Серцем, тобто через волевиявлення, сповідувати те, про що говорять уста – ось критерій істинності музично-духовної діяльності [6, с. 331].

Окрім вищезазначеного, музика виконує визначальну роль у формуванні колективної ідентичності, сприяючи тим самим консолідації соціальних груп і культурних спільнот. Виконання хорових творів, участь у спільному співі чи навіть спільне прослуховування музичних композицій активізують процеси соціальної інтеграції. Указане дозволяє учасникам відчувати свою приналежність до певної спільноти, підтримувати зв'язок із культурними традиціями та усвідомлювати спільні цінності [1, с. 234].

Музика як форма культурного вираження створює умови для формування колективної пам'яті, адже через музичні твори передаються наративи, історичні події та ідеали, що є основою національної ідентичності. Участь у музичних практиках, таких як хоровий спів або виконання фольклорних композицій, сприяє утвердженню культурної спадщини, створенню почуття єдності, чіткого розуміння власної ролі в контексті певної спільноти.

Варто наголосити, що музика – це не просто мистецтво, а важливий інструмент впливу на суспільство, який сприяє вихованню гармонійної особистості та створенню міцних соціальних зв'язків. Її роль є незамінною у процесі духовного, культурного та морального розвитку людства в цілому [7, с. 44–45].

Нині духовна музика часто сприймається як ще один елемент культурного середовища, що здатен прикрасити концерт чи урочисту подію, викликати сильні емоції, зворушливі почуття. Однак подібна інтерпретація, хоча й має право на існування, суттєво звужує її справжнє призначення. Головна мета духовної музики полягає не лише в естетичному задоволенні, але й у її здатності впливати на внутрішній стан людини: вгамовувати пристрасті, допомагати знаходити душевний спокій, гармонізувати емоції та встановлювати психологічну рівновагу.

Віддалення духовної музики від її першопочаткового призначення вважаємо наслідком низки факторів: прискорений темп сучасного життя, зростання споживацького ставлення до культури, комерціалізація мистецтва, подекуди відсутність глибокого розуміння духовних основ. Вищезазначені аргументи свідчать про те, що духовна музика втрачає свою сакральність, трансформуючись в елемент розважальної індустрії. Указаний підхід не лише призводить до її знецінення, але й позбавляє суспільство безцінних духовних ресурсів.

Задля знаходження шляхів повернення духовної музики до її автентичної ролі, необхідно здійснити комплексний аналіз її основоположних компонентів: музичної структури, текстового наповнення, контексту виконання та соціокультурної ролі. Першочергово, варто дослідити, яким чином текст духовної музики впливає на її сприйняття. Загальновідомо, що канонічні церковні тексти, які лежать в основі більшості духовних творів, містять глибокий зміст, що вимагає уважного ставлення та розуміння. Лише шляхом

глибокого проникнення в текст можливо досягнути ідею, яку намагається передати музика [10].

Варто враховувати контекст виконання духовної музики. Її автентичне звучання можливе лише в умовах, які відповідають її призначенню. Важливо зауважити, що використання у нерелевантному контексті може змінити ступінь її сприйняття.

Важливим є також дослідження сучасних підходів до виконання духовної музики. Інтерпретація творів, яка базується на розумінні їх глибинної сутності, здатна донести істинне значення. Виконавці духовних творів повинні не лише технічно досконало володіти музикою, але й усвідомлювати її духовний зміст, щоб передати приховану інформацію слухачам [5, с. 103].

Реалізація комплексного підходу до розуміння і популяризації духовної музики може допомогти повернути їй належне місце в соціокультурній системі. Вона має сприйматися не лише як предмет мистецького захоплення, а й як дієвий інструмент для гармонізації людського життя, формування моральних цінностей і зміцнення духовного здоров'я суспільства [3, с. 79].

У процесі теоретичного аналізу наукової літератури маємо підстави стверджувати, що українська духовна музична спадщина належить до найбільших і найдавніших пластів національної культури і сягає своїм корінням сивої давнини. Традиції церковного співу мають тисячолітню історію, оскільки розвивалися за різних церковних, політичних і культурних обставин. Еволюція української духовної музики охоплює одинадцять століть, починаючи від Хрещення Русі і триває до сьогодні. З моменту свого виникнення означений жанр є невід'ємною сакральною частиною церковного мистецтва.

Важливо відзначити, що духовна музика – це синтез мистецтв, який гармонійно поєднує різні форми художнього вираження: церковну архітектуру, іконопис, біблійні тексти, специфічні ароматичні елементи та ритуальні прикраси. Усі вказані структурні компоненти сприяли створенню у віруючих унікального духовного досвіду під час проведення релігійних обрядів.

Упродовж історії духовна музика відрізнялася від народної творчості. На переконання священнослужителів, перша – це піднесене мистецтво, що відзеркалює глибокі духовні ідеали, а друга – як така, що асоціюється із земними емоціями та пристрастями. Проте важливо зауважити, що церковне й народне мистецтво не розвивалися автономно, оскільки обидва ці напрями функціонували в межах однієї спільноти, що обумовило їх взаємовплив і культурне збагачення.

Ідеологія духовної музики в науковій літературі має неоднозначну інтерпретацію. По-перше, з богословської точки зору, це визначення розглядається як богослужбовий наспів. По-друге, у контексті вчення про життєвий світ духовна музика аналізується як така, що пов'язана з релігійною обрядовістю, а також як професійна музика, створена на релігійні теми. Духовна музика має високу естетичну та моральну цінність, її вивчення сприяє збереженню традиційних національних форм морального та естетичного

виховання. Завдяки глибокому філософському осмисленню тем життя, смерті, страждання та воскресіння, така музика має вплив на особистість, сприяючи тим самим досягненню мети морального виховання. Вона допомагає трансформувати загальноприйняті норми, принципи та моральні цінності в індивідуальні моральні якості. Аналіз опрацьованих теоретичних матеріалів дозволяє констатувати: духовна музика українських композиторів є авторськими творами християнського змісту [9].

Зауважимо, що духовна музика українських композиторів має значний виховний потенціал. Вона повчає, виховує морально-естетичні цінності – любов, дружбу, доброту, вдячність, милосердя, сприяє пізнанню, позитивно впливає на процес формування характеру особистості. Глибокий зміст творів духовної музики українських композиторів, яку вивчали з учнями педагоги минулого, спонукає сучасних практиків успішно їх використовувати в освітньому процесі.

Духовна музика має величезну виховну сутність, яка сприяє моральному, естетичному і патріотичному вихованню молоді, має позитивний вплив на особистість людини, її психофізіологічну, емоційну, і інтелектуальну сфери. Хоровий церковний спів в Україні став справжньою школою виховання високоморального і патріотичного підростаючого покоління. Духовна музика, як соціопедагогічний феномен, є здобутком української культури і педагогіки, її вплив на виховання молоді служитиме й надалі справі подальшої розбудови незалежної української держави. Із урахуванням викладеного, вважаємо, що українська духовна музика формує світогляд особистості, розвиває її духовність, а також посідає певне історичне місце в еволюційному педагогічному процесі у вихованні молоді [1, с. 232].

Систематизація опрацьованих матеріалів дозволяє визначити комплексний вплив духовної музики на особистість (рис. 1):

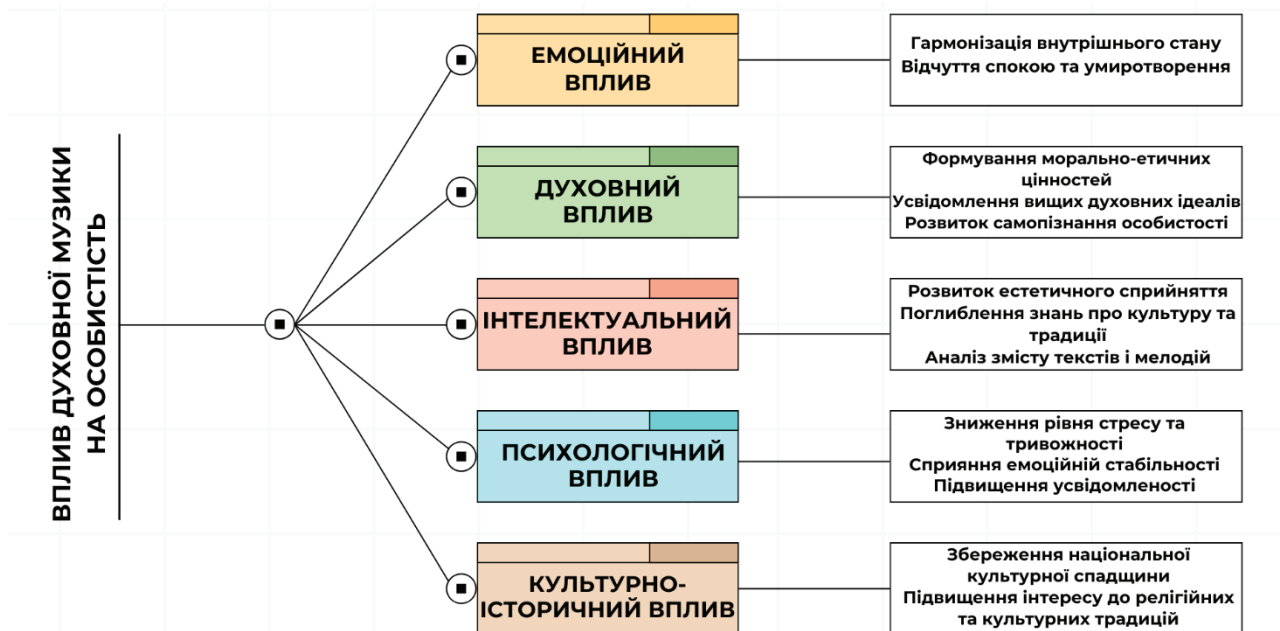

Рис. 1. Вплив духовної музики на особистість

Узагальнення матеріалів засвідчує всебічний вплив духовної музики на розвиток особистості через її морально-етичну, емоційну та культурну частини.

Необхідно звернути увагу й на те, що духовна музика здатна проникати в глибокі рівні сприйняття, викликаючи відчуття гармонії, естетичного піднесення та єдності між виконавцем та слухачем. Її унікальна здатність долати часові та просторові межі дозволяє духовній музиці служити носієм культурних і моральних цінностей, які зберігаються та передаються у духовному вимірі.

Базуючись на викладеному вище, пропонуємо розглянути низку заходів із метою популяризації духовної музики серед молоді (рис. 2).

У ході проведеної роботи нами було розроблено освітньо-культурну програму «Духовна гармонія», яка передбачає організацію серії лекцій, майстер-класів із вокалу та хорового співу, інтерактивних занять з історії духовної

Рис. 2. Заходи для популяризації духовної музики серед молоді

музики, її особливостей і впливу на особистість. Не менш цікавим форматом, на наше переконання, є проведення фестивалю духовної музики «Голоси душі». Він може бути презентований виступами виконавців, тематичними виставками, проведенням лекцій і публічних дискусій про роль духовної музики в процесі становлення особистості. Місцем проведення даного заходу можуть бути духовні обителі, світські установи. За своєю сутністю вони можуть стати платформами для обміну досвідом між виконавцями, місцем проведення дозвілля молоді. Прослуховування духовної музики сприяє формуванню ціннісних орієнтацій, підвищенню рівня естетичного світосприйняття та моральної самосвідомості. Глибокий символізм і духовна природа аналізованих творів дозволяють слухачам не лише відчувати емоційний вплив, але й осмислити ключові моральні та етичні ідеали, які є основою духовного зростання особистості.

Маємо підстави стверджувати, що фестивалі духовної музики є не лише засобом популяризації сакрального мистецтва, але й ефективним інструментом соціокультурного розвитку. Вони сприяють професійному зростанню виконавців, естетичному й духовному вихованню слухачів, збереженню культурної спадщини та формуванню духовно-гармонійного суспільства.

Нині особливо популярним видається цифровий проект «Духовна музика у твоєму смартфоні». Його реалізація можлива через створення мобільного додатку або платформи для прослуховування духовної музики.

Вважаємо особливо доречним форматом для сучасної людини, яка перебуває під впливом динамічного розвитку суспільства, прискореного темпу життя, зростання психологічного навантаження, реалізацію проекту «Музика у тиші». Цілком доречним за даних умов вважаємо поєднання музики з елементами арт-терапії, що формує умови емоційного відновлення та духовного збагачення.

Основний формат проекту орієнтований на організацію камерних концертів, які включають виконання хорових і сольних творів духовної музики. Особливу увагу варто приділити формуванню затишної атмосфери, яка дозволяє слухачам зосередитися на звуках музики та повноцінно відчувати її вплив на внутрішній стан.

Крім того, після кожного концерту важливо проводити обговорення, де слухачі можуть поділитися власними враженнями, емоціями та переконаннями. До участі у дискусіях пропонуємо залучити фахівців галузі, які зможуть пояснити присутнім вплив музики на психологічний стан людини, її здатність сприяти гармонізації внутрішнього світу.

Зазначимо, що проект «Музика у тиші» також має кілька важливих соціальних і культурних завдань. Першочергово, він сприятиме популяризації духовної музики як невід'ємної частини національної культурної спадщини, підкреслюючи тим самим її значення у формуванні ціннісних орієнтацій. По-друге, проект орієнтований на молодь, яка досить часто переживає стрес та емоційне виснаження. По-третє, заходи подібного формату сприяють формуванню естетичного смаку, моральної стійкості та духовного світогляду слухачів.

Очікуваними результатами реалізації даного проекту вважаємо досягнення гармонійного морально-психологічного стану учасників, розвиток толерантності, емпатії та поглибленішого розуміння духовних цінностей. Крім указаного, проект сприяє зміцненню національної ідентичності через знайомство з українською духовною музикою та її унікальними висококультурними традиціями.

Для кращого розуміння важливості духовної музики у формуванні морально-психологічних якостей особистості здобувачами вищої освіти Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка нами було проведено комплексне опитування, результати якого представлено на рис. 3:

Рис. 3. Відповіді респондентів

Аналіз відповідей респондентів свідчить про всеосяжний вплив духовної музики на формування моральних і психологічних якостей особистості. Найчастіше респонденти відзначали її здатність викликати глибокі емоції та знайти внутрішню гармонію. Значна частина здобувачів вищої освіти відзначала, що тексти та мелодії духовної музики мають глибокий зміст, який резонує з людською душею, сприяючи процесу самопізнання.

Серед важливих аспектів респондентами також виділено заспокійливий і гармонізований ефект духовної музики, який діє на психіку, допомагаючи слухачам впоратися зі стресом і досягти емоційної рівноваги. Окрім того, респонденти

відзначили, що означена музика відображає найвищі ідеали краси, гармонії та духовності, що сприяє формуванню моральних орієнтирів і підвищенню рівня духовного розвитку.

Особливо важливою, на переконання здобувачів вищої освіти, є здатність духовної музики спонукати людей замислюватися над сенсом життя та власним призначенням, пробуджуючи тим самим потребу у самовдосконаленні та прагненні до вищих цінностей. Систематизація опрацьованих матеріалів дозволяє зробити висновок: духовна музика є важливим інструментом не лише для естетичного, але й для морального та психологічного розвитку особистості (рис. 4):

Рис. 4. Результати опитування здобувачів вищої освіти

На основі отриманих результатів опитування можна зробити такі висновки:

Вплив духовної музики на моральні цінності. 95% респондентів погоджуються, що духовна музика може впливати на моральні цінності людини. Дані свідчать про високий рівень усвідомленості її ролі у формуванні моральних орієнтирів і духовного розвитку.

Інтеграція в освітні програми. 76% респондентів вважають, що духовна музика повинна бути частиною освітніх програм. Даний факт свідчить про значний інтерес до використання музики як інструменту для виховання належного морального та психологічного балансу у здобувачів вищої освіти.

Допомога у подоланні стресу. 87% опитуваних відмічають, що прослуховування духовної музики допомагає впоратися зі стресом і негативними емоціями. Зазначене підтверджує її терапевтичний потенціал і вплив на емоційний стан особистості.

Розвиток особистісних якостей. 86% респондентів вважають, що духовна музика сприяє розвитку таких якостей,

як співчуття, милосердя та толерантність. Указане свідчить про її вплив на формування позитивних рис характеру та соціальної поведінки.

Узагальнення опрацьованих матеріалів дозволяє констатувати: духовна музика розглядається здобувачами вищої освіти як важливий фактор морального, емоційного та психологічного розвитку, який може бути успішно інтегрований у різні сфери життя, зокрема й в освітній процес.

Необхідно звернути увагу й на те, що особливу роль у поширенні духовної музики православної традиції відіграє її органічна синкретичність, яка містить поєднання естетичного, емоційного та соціального компонентів. Завдяки означеним особливостям даний феномен традиції набуває значення важливого чинника соціалізації особистості, формуючи її морально-етичні принципи, закріплюючи зв'язок із національними традиціями та сприяючи духовному розвитку.

Варто наголосити, що духовна музика є важливим структурним компонентом багатоступеневої культурної системи, що гармонійно поєднує релігійний і світський виміри, трансформуючи її в площину особистісного зростання.

Результати дослідження. У процесі розвитку особистості музичне виховання має бути не другорядним чи допоміжним, а основним напрямом, оскільки саме музика здатна розвинути духовну силу та закласти основу для розвитку особистості. Її широке використання в освітньому процесі сприяє розвитку естетичного смаку, усвідомленню важливості духовних традицій і формуванню гармонійної особистості. Отже, духовна музика є фундаментом морального й психологічного становлення особистості, поєднуючи в собі естетичне, духовне та емоційне начала. До того ж вона має універсальний характер, адже трансформує важливі ідеї, що сприяють становленню гармонійного та відповідального суспільства.

Висновки з даного дослідження. Проведений аналіз теоретичних матеріалів дозволяє констатувати: духовна музика відіграє визначальну роль у формуванні морально-психологічного стану особистості. Нами визначено, що духовна музика сприяє зміцненню моральних засад особистості, тим самим впливаючи на її ціннісні орієнтири,

як-от: доброта, чесність, співчуття та гармонія з собою та оточуючим світом. Окрім вказаного, досліджуваний феномен по праву можна вважати засобом самозаглиблення та усвідомлення власного місця у світі, шляхом досягнення внутрішньої рівноваги, терпимості та духовного зростання. До того ж вона не може залишити людину байдужою, оскільки наділена унікальною здатністю викликати сильні емоційні переживання. Доведено вплив духовної музики на гармонізацію внутрішнього світу людини, емоційне оздоровлення, розвиток моральних якостей та естетичних уподобань.

Перспективи подальших розвідок убачаємо у поглибленні вивчення впливу різних жанрів духовної музики на емоційний стан особистості. Не менш цікавим перспективним напрямом, на наше переконання, є вивчення індивідуального сприйняття духовної музики різними віковими, соціальними або ж культурними групами. Указане допоможе краще зрозуміти психологічні механізми її впливу на формування морально-психологічних цінностей особистості.

Список використаних джерел

1. Антоненко М. М., Антоненко О. М. Православна духовна музика: історичні та культуротворчі аспекти розвитку. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2018. № 3. С. 231–235.
2. Антоненко М. М. Православна духовна музика у творчості сучасних українських композиторів: традиції та трансформації. *Часопис Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського*. 2020. № 1 (46). С. 78–88.
3. Грінченко Т., Клітинська О. Роль духовної музики у творчості українських композиторів. *Мистецтво в культурі сучасності: теорія та практика навчання*. 2023. № 1. С. 75–80.
4. Збірник цитат «Золотослів» педагогічних думок В. Сухомлинського. 2018. URL: http://www.sttc.rv.ua/images/Biblioteka/Zbirnuk_Syhomlunski.pdf
5. Мозгальова Н. Г., Ліва Н. В. Рецепція сакрального в європейській музичній культурі другої половини ХХ – початку ХХІ століття: методологічний аспект. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2017. № 4. С. 100–105.
6. Москвочук Л. Духовна музика та її роль у вихованні особистості здобувача початкової освіти. *Педагогічна освіта: теорія та практика*. 2019. Вип. 26. С. 329–334.
7. Ткач М. Філософія музики у контексті культурно-історичної традиції: онтологічний підхід. *Естетика і етика педагогічної дії*. 2020. Вип. 21. С. 33–47.
8. Ус М. Poetics of Ukrainian musical folklore. *Педагогічні науки*. 2023. № 81. С. 162–164.
9. Цюряк І. О., Грушак І. В. Духовна музика як особливий тип музичної культури. *Modern problems of science, education and society: V Міжнародна науково-практична конференція*. Київ, 2023. С. 391–395. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/37795/1/19.07.2023.pdf>
10. Ярош О. А. Християнська сакральна музика: методологічні принципи філософсько-релігійнознавчого дослідження. *Релігія та соціум*. 2015. № 1/2. С. 269–275.
11. Tao Z., Burtseva Y. Principles of teachers' multicultural competences development in the art cycle disciplines. *Educational Challenges*. 2024. № 29 (2). P. 401–413.

References

1. Antonenko, M. M., & Antonenko, O. M. (2018). Pravoslavna dukhovna muzyka: istorychni ta kulturotvorchy aspekty rozvytku [Orthodox Sacred Music: Historical and Cultural Aspects of Development]. *Visnyk Natsionalnoi akademii kerivnykh kadriv kultury i mystetstv [Bulletin of the National Academy of Management Personnel of Culture and Arts]*, 3, 231-235 [in Ukrainian].
2. Antonenko, M. M. (2020). Pravoslavna dukhovna muzyka u tvorchosti suchasnykh ukrainskykh kompozytoriv: tradytsii ta transformatsii [Orthodox Sacred Music in the Works of Modern Ukrainian Composers: Traditions and Transformations]. *Chasopys Natsionalnoi muzychnoi akademii Ukrainy imeni P. I. Chaikovskoho [Journal of the Tchaikovsky National Music Academy of Ukraine]*, 1 (46), 78-88 [in Ukrainian].
3. Hrinchenko, T., & Klitynska, O. (2023). Rol dukhovnoi muzyky u tvorchosti ukrainskykh kompozytoriv [The role of sacred music in the creativity of Ukrainian composers]. *Mystetstvo v kulturi suchasnosti: teoriia ta praktyka navchannia [Art in contemporary culture: theory and practice of teaching]*, 1, 75-80 [in Ukrainian].
4. Zbirnyk tsytat «Zolotosliv» pedahohichnykh dumok V. Sukhomlynskoho [Collection of quotations from the 'Golden Words' of V. Sukhomlynsky pedagogical thoughts]. (2018). Retrieved from http://www.sttc.rv.ua/images/Biblioteka/Zbirnuk_Syhomlunski.pdf [in Ukrainian]
5. Mozghalova, N. H., & Liva, N. V. (2017). Retseptsiia sakralnoho v yevropeiskii muzychnii kulturi druhoi polovyny XX – pochatku XXI stolittia: metodolohichnyi aspekt [Reception of the sacred in european musical culture in the second half of the 20th – beginning of the 21st centuries: methodological aspect]. *Visnyk Natsionalnoi akademii kerivnykh kadriv kultury i mystetstv [National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts Herald]*, 4, 100-105 [in Ukrainian].
6. Moskovchuk, L. (2019). Dukhovna muzyka ta yii rol u vykhovanni osobystosti zdobuvacha pochatkovoї osvity [Sacred Music and its Role in the Education of Primary School Students]. *Pedahohichna osvita: teoriia ta praktyka [Teacher education: theory and practice]*, 26, 329-334 [in Ukrainian].
7. Tkach, M. (2020). Filosofia muzyky u konteksti kulturno-istorychnoi tradytsii: ontolohichnyi pidkhid [Philosophy of music in the context of cultural and historical tradition: ontological approach]. *Estetyka i etyka pedahohichnoi dii [Aesthetics and ethics of pedagogical action]*, 21, 33-47 [in Ukrainian].
8. Us, M. (2023). Poetics of Ukrainian musical folklore. *Pedahohichni nauky [Pedagogical sciences]*, 81, 162-164.
9. Tsiuriak, I. O., & Hrushak, I. V. (2023). Dukhovna muzyka yak osoblyvyi typ muzychnoi kultury [Sacred music as a special type of musical culture]. In *Modern problems of science, education and society: V Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiia* (pp. 391-395). Kyiv. Retrieved from <http://eprints.zu.edu.ua/37795/1/19.07.2023.pdf> [in Ukrainian].
10. Iarosh, O. A. (2015). Khrystyianska sakralna muzyka: metodolohichni pryntsyypy filosofovsko-relihiieznavchoho doslidzhennia [Christian Sacred Music: Methodological Principles of Philosophical and Religious Studies]. *Relihiia ta sotsium [Religion and society]*, 1–2, 269–275 [in Ukrainian].
11. Tao, Z., & Burtseva, Y. (2024). Principles of teachers' multicultural competences development in the art cycle disciplines. *Educational Challenges*, 29 (2), 401–413.

Дата надходження до редакції авторського оригіналу: 09.02.2025